

УДК 373.3.091.2:614.8]:355.01

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-245-253](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-245-253)

Лесик Анжеліка Сергіївна кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69063, тел.: (050) 244-83-96, <https://orcid.org/0000-0003-1886-4088>

Попова Ольга Іванівна кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри початкової освіти, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69063, тел.: (066) 140-23-56, <https://orcid.org/0000-0002-0673-123X>

Коваль Карина Валентинівна асистентка кафедри педагогіки, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69063, тел.: (050) 774-91-44, <https://orcid.org/0009-0009-1696-9389>

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність потреби організації безпечного освітнього простору в початковій школі в умовах воєнного стану; встановлено низку проблем, що постали перед адміністрацією закладів загальної середньої освіти в невизначених умовах. Проаналізовано загальний підхід до розуміння поняття «безпечний освітній простір», констатовано, що в умовах сьогодення воно потребує переосмислення та розширення.

Досліджено особливості трактування поняття «безпечне освітнє середовище» в нормативно-правових документах, зокрема в Законі України «Про повну загальну середню освіту» та Указі Президента України «Про національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі». Визначено ключові завдання модернізації управлінського аспекту з метою організації комфортного та безпечного простору для всіх учасників освітнього процесу, що спонукає до навчання, всебічного розвитку та пізнавальної активності. Спираючись на досвід управлінців у сфері освіти, актуалізовано важливість систематичного контролю за рівнем безпеки освітнього простору незалежно від форми організації навчання.

Проаналізувавши науково-педагогічну літературу, вдалось визначити три основні взаємопов'язані компоненти безпечного освітнього середовища: фізична безпека – система умов, що створює стан захищеності освітнього

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 6(40) 2024

закладу та учасників освітнього процесу від загроз соціального, техногенного та природного характеру (облаштування укриттів, розробка планів евакуації, організація превентивних заходів, зміна форми навчання тощо); психологічна безпека – стан освітнього простору, вільного від психологічного насильства та негативних впливів (заходи щодо адаптації дітей у школі, протидія булінгу, розвиток міжособистісної взаємодії тощо); інформаційна безпека – система дій, спрямована на захист особистої інформації від неправомірного використання (розвиток критичного мислення, формування вміння працювати з інформацією, реагування на дезінформацію тощо).

Ключові слова: безпечний освітній простір, фізична, психологічна та інформаційна безпека, освітній процес, початкова школа, нова українська школа, військовий стан.

Lesyk Anzhelika Serhiivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy, Berdiansk State Pedagogical University, St. Zhukovskoho 66, Zaporizhzhia, 69063, tel: (050) 244-83-96, <https://orcid.org/0000-0003-1886-4088>

Popova Olga Ivanovna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Primary Education, Berdiansk State Pedagogical University, St. Zhukovskoho 66, Zaporizhzhia, 69063, tel: (066) 140-23-56, <https://orcid.org/0000-0002-0673-123X>

Koval Karyna Valentinovna Assistant of the Department of Pedagogy, Berdiansk State Pedagogical University, St. Zhukovskoho 66, Zaporizhzhia, 69063, tel: (050) 774-91-44, <https://orcid.org/0009-0009-1696-9389>

ORGANIZATION OF A SAFE EDUCATIONAL SPACE IN PRIMARY SCHOOL UNDER MARTIAL LAW: TRENDS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

Abstract. The article substantiates the relevance of the problem of organizing a safe educational space in primary school under martial law, identifies a number of problems faced by the administration of general secondary education institutions in uncertain conditions. The general approach to understanding the concept of "safe educational space" is analyzed, it is determined that in today's conditions this concept needs to be rethought and expanded.

The article examines the peculiarities of the interpretation of the concept of "safe educational environment" in regulatory documents, in particular, in the Law of Ukraine "On Complete General Secondary Education" and the Decree of the President of Ukraine "On the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in the New Ukrainian School". The key tasks of

modernizing the management aspect are identified in order to organize a comfortable and safe space for all participants in the educational process, which encourages learning, comprehensive development and cognitive activity. Based on the experience of managers in the field of education, the importance of systematic control over the level of security of the educational space, regardless of the form of organization of education, is determined.

After analyzing the scientific and pedagogical literature, it was possible to identify three main interrelated components of a safe educational environment: physical security is a system of conditions that creates a state of protection of an educational institution and participants in the educational process from social, man-made and natural threats (arrangement of shelters, development of evacuation plans, organization of preventive measures, change of form of education, etc); psychological safety is the state of the educational space that is free from psychological violence and negative influences (measures to adapt children to school, countering bullying, developing interpersonal interaction, etc); information security is a system of actions aimed at protecting personal information from unlawful use (development of critical thinking, formation of skills to work with information, response to disinformation, etc).

Keywords: safe educational space, physical, psychological and information security, educational process, primary school, New Ukrainian School, martial law.

Постановка проблеми. З упровадження воєнного стану на території України перед сучасною системою освіти постали проблеми, що вимагали від держави та адміністрацій закладів загальної середньої освіти термінових та рішучих дій щодо модернізації освітнього процесу, розширення матеріальної та ресурсної бази з метою забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти, формування відповідних компетентностей у вчителів діяти в небезпечних ситуаціях, перевірки та контролю за дотриманням вимог до приміщень, у яких здійснюється освітній процес тощо. Донедавна безпеку в освітньому середовищі розглядали як сукупність дій, спрямованих на усунення причин виникнення певних загроз, однак в умовах воєнного стану важливого значення набуває здійснення інформаційного впливу з метою попередження та уникнення небезпечних ситуацій. Саме тому поняття «безпечний освітній простір» потребує докорінного переосмислення та розширення його значення.

Міністерство освіти і науки України неабияк сприяє організації безпечного освітнього середовища, охоплюючи не лише матеріальну та технічну сферу, але й приділяючи увагу психологічному комфорту кожного учасника освітнього процесу, формуванню навичок надання домедичної допомоги, автоматизації дій щодо евакуації під час небезпечної ситуації тощо. Значною перевагою є те, що у 2020 році Указом Президента України «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього

середовища у новій українській школі» [5] було закладено фундамент для подальших перспектив та розвитку. Ключовою ідеєю цієї стратегії є формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах загальної середньої освіти з метою опанування учнями компетентностями, формування в них культури безпечної та здорової поведінки. Організація заходів, спрямованих на реалізацію окресленої мети, має охоплювати три компоненти безпечного освітнього середовища: фізичну, психологічну та інформаційну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації безпечного освітнього простору в початковій школі в умовах воєнного стану досліджується сучасними науковцями доволі багатогранно: особливості розвитку ключових та спеціальних компетентностей учителів з метою формування готовності до надзвичайних ситуацій (В. Духневич, Є. Івашкевич, Л. Канішевська, А. Лесик, О. Пуляк, Н. Софій та ін.); психологічна безпека в освітньому середовищі (Н. Андрущенко, З. Гуріна, О. Кулешова, Р. Мороз, Л. Потапюк, Т. Рєпнова, І. Серєда, Н. Стельмах та ін.); організація фізичної безпеки здобувачів початкової освіти в умовах воєнного стану (А. Аносова, М. Астахова, Л. Богданович, О. Грушевенчук та ін.); інформаційна безпека та захист персональної інформації (А. Аносова, К. Марченко, О. Оришака, Н. Софій та ін.); особливості здійснення контролю за організацією безпечного освітнього простору (В. Ворожбіт-Горбатюк, О. Кін, Н. Муляр, Т. Собченко та ін.). Однак проблема організації освітнього простору, який повноцінно реалізує фізичну, психологічну та інформаційну безпеку, є доволі новою та актуальною, тому потребує спеціальних наукових досліджень.

Мета статті – вивчити та теоретично обґрунтувати особливості організації безпечного освітнього простору в початковій школі в умовах воєнного стану, визначити сучасні тенденції та перспективи розвитку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» безпечне освітнє середовище визначається сукупністю умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та матеріальної шкоди, зокрема внаслідок порушення вимог санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та надання неякісних послуг харчування, шляхом фізичного та психологічного насильства, експлуатації та дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі та гідності, ділової репутації, пропаганди та агітації [6].

Безпечне освітнє середовище також визначається як простір, де кожен здобувач чи здобувачка освіти може навчатись, розвиватись та досліджувати світ у комфортній та здоровій атмосфері, що сприяє внутрішньому зростанню особистості. Організація такого простору передусім має розпочинатись з модернізації управлінського аспекту:

- залучення всіх учасників освітнього процесу (здобувачі, вчителі, адміністрація освітнього закладу, батьки, громадське самоврядування) до посилення спроможності закладу загальної середньої освіти організувати безпечно та розвивальне середовище для всебічного розвитку учнів;
- розробити та впровадити механізм порядку й способи реагування на небезпечні ситуації, сформувавши в учасників освітнього процесу та загалом в освітній екосистемі цілісне розуміння алгоритмів дій у разі виникнення загроз; практично відпрацювати та закріпити порядок дій у небезпечних ситуаціях;
- розширити та вдосконалити управлінські компетентності керівників закладів загальної середньої освіти й представників органів місцевого самоврядування з метою діяльності освітнього закладу в умовах війни (тренінги, підвищення кваліфікації, курси надання домедичної допомоги та розпізнавання вибухонебезпечних предметів тощо);
- підсилити міжвідомчу взаємодію між структурними підрозділами освітньої екосистеми [7].

Незалежно від форми організації освітнього процесу (змішана, дистанційна, очна) адміністрація закладу загальної середньої освіти має систематично здійснювати контроль за дотриманням безпечного освітнього простору відповідно до нормативно-правових документів [8]. З метою полегшення цього процесу та отримання більш точних результатів безпечно освітнє середовище досліджують на основі трьох взаємопов'язаних складників: фізична, психологічна та інформаційна безпека. Розглянемо детальніше реалізацію їх у системі організації безпечного освітнього простору.

Фізична безпека розглядається як система комплексної безпеки, що забезпечує стан захищеності закладу загальної середньої освіти та учасників освітнього процесу від реальних та прогнозованих загроз. Донедавна фізична безпека розглядалась лише з погляду убезпечення від техногенних, природних та соціальних впливів, однак з упровадженням воєнного стану на території України важливого значення набуває захист учнів від наслідків військових дій. На жаль, не кожен освітній заклад може повноцінно реалізувати фізичну безпеку в сучасних умовах, тому більшість із них працюють дистанційно або в змішаному форматі [7].

Ми поділяємо думку Н. Муляр, що безпечно освітнє середовище слід організувати в кілька етапів: на першому – детально проаналізувати інфраструктуру освітнього закладу, визначити особливості освітнього процесу, наявну матеріально-технічну базу та рівень опанування спеціальними компетентностями вчителів у сфері надзвичайних ситуацій; під час другого етапу приділити увагу моніторингу освітнього середовища, визначити фізичні та соціальні проблеми, що турбують учнів; на третьому – детально вивчити інформацію, отриману на попередніх етапах, та раціонально модернізувати освітній процес, зробити його комфортним для всіх; четвертий етап передбачає формування в учнів базової потреби в безпеці, організацію

відповідних заходів, що сприятимуть нормалізації соціального та психоемоційного стану; на кінцевому етапі варто приділити увагу розробці перспективного плану контролю за безпекою освітнього процесу в умовах воєнного стану [4].

Організація фізичної безпеки в сучасних умовах передбачає сукупність заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків травматизму від вогнепальної та артилерійської зброї, вибухів і ракетних атак. Головною метою діяльності вчителів у разі виникнення небезпеки є збереження життя та здоров'я здобувачів освіти. Відповідно до цього функціонування закладів загальної середньої освіти має ґрунтуватись на основних аспектах фізичної безпеки:

- приміщень, інфраструктури та укриттів, перевірка й систематичний контроль за дотриманням вимог будівельних та санітарних норм і правил, а також систем попередження та захисту від небезпечних ситуацій; обладнання захисних споруд і відповідних приміщень, організація доступу до питної води та їжі;

- евакуаційні плани – розробка алгоритму дій під час виникнення небезпечних ситуацій; відпрацювання процедури евакуації, маршруту та способів комунікації (найефективніше із залученням відповідних фахівців патрульної поліції, представників ДСНС та медичних працівників);

- контроль за периметром освітнього закладу – створення безпечного та контрольованого доступу до території ЗЗСО за допомогою встановлення відповідних охоронних систем: огорожа, камери відеоспостереження, охоронці тощо);

- екстрені методичні заходи – формування в усіх учасників освітнього процесу навичок надання першої невідкладної медичної допомоги, наявність відповідного устаткування та медикаментів, розробка планів евакуації поранених учнів [7].

Психологічна безпека – стан освітнього середовища, у якому відсутні будь-які прояви психологічного насильства, систематичного психологічного тиску та емоційного приниження. Психологічно безпечний освітній простір характеризується позитивним міжособистісно-довірливим спілкуванням, що сприяє задоволенню базових потреб кожного учасника освітнього процесу, атмосферою толерантності, високим рівнем залученості учнів до освітньої активності, базовою підтримкою однолітків та вчителів. Визначається референтна значущість такого середовища [3].

Організовуючи психологічну безпеку в освітньому процесі, обов'язково слід визначати особливості психологічного здоров'я для кожного відповідно до особистісних та вікових показників. Загалом поняття «психологічне здоров'я» трактується як необхідна умова успішної життєдіяльності дитини, що передбачає спокійне та конструктивне реагування на життєві труднощі, контролювання власних емоційних станів та прагнення до самовдосконалення.

Перспективи розвитку психологічної безпеки на рівні освітнього закладу передбачають урегулювання системи взаємовідносин у таких напрямках:

- управління – підвищення управлінських компетентностей адміністрації освітнього закладу, відкритість і готовність до співпраці між директором та іншими учасниками освітнього процесу, відсутність авторитарного стилю управління;
- освітній процес – організовується на засадах взаємоповаги, психоемоційне навчання коригується залежно від діяльності та вікових особливостей учнів, відсутність цілеспрямованого негативного впливу на інших, формування вміння сприйняття навколишньої дійсності, розвиток толерантного ставлення;
- вчителі – підвищення професійної компетентності, урахування емоційного стану, мотивація до професійної діяльності;
- система міжособистісної взаємодії – використання ненасильницьких стилів спілкування, організація самоврядування, постійна взаємодія представників адміністрації освітнього закладу, педагогічного колективу, учнів та батьків [7].

На думку Н. Стельмах та І. Середи, важливого значення в системі створення безпечного психологічного освітнього середовища набуває налагодження особистісного контакту вчителя з кожним здобувачем і здобувачкою. Так значно легше відстежувати психологічний та емоційний стан усіх учасників освітнього процесу та швидко надати необхідну психологічну підтримку. Контакт між учителем та учнем умовно поділяється на активну діяльність, тобто безпосереднє спілкування, та пасивну, під час якої педагог спостерігає, не втручаючись у життєдіяльність здобувачів. За допомогою активної взаємодії в них формується розуміння психологічної захищеності та відчуття базової безпеки [9].

Інформаційна безпека – стан захищеності систем зберігання, опрацювання та передавання інформації за умови забезпечення конфіденційності, доступності та цілісності даних; комплекс заходів, спрямованих на захист персональних даних від оприлюднення, знищення й несанкціонованого передавання.

Організація інформаційної безпеки в умовах воєнного стану передбачає не тільки збереження конфіденційності інформації освітнього закладу та особистих даних учнів, але й використання системи сучасних технологій та інструментів, що унеможливають зловмисні дії з метою викрадення інформації. На жаль, діти найлегше піддаються систематичним негативним впливам, тому важливо розробити систему заходів щодо попередження негативного інформаційного впливу, зокрема формувати в них вміння критично мислити, розвивати інформаційну грамотність, удосконалювати вміння аналізувати інформаційний потік та працювати з дезінформацією.

Висновки. Отже, організація безпечного освітнього простору в умовах воєнного стану має забезпечуватись відповідно до трьох основних напрямків

діяльності: фізична, психологічна та інформаційна безпека. Важливо розуміти, що поняття «безпека» розглядається як стан освітнього середовища, а відповідно має ґрунтуватись на особистісних, вікових та соціальних чинниках. Керівники освітніх закладів мають здійснювати систематичний контроль за дотриманням вимог щодо реалізації безпечного освітнього середовища відповідно до нормативно-правових документів. В умовах воєнного стану пріоритетним є збереження життя та здоров'я здобувачів освіти, що визначено основним завданням нової української школи.

Література:

1. Канішевська Л. В., Лесик А. С. Форми і методи виховання безпечної поведінки майбутніх вчителів в умовах надзвичайних ситуацій. *Вісник науки та освіти*. № 3 (21). 2024. С. 765–774.
2. Коваль К. В., Лесик А. С. Управління безпекою освітнього процесу в умовах зміненої реальності. *International Forum: Problems and Scientific Solutions : Scientific Collection «InterConf» with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference (June6–8, 2024; Melbourne, Australia) / comp. by LLC SPC «InterConf»*. Melbourne: CSIRO Publishing House, 2024. С. 150–152.
3. Кулешова О. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор впливу на результати навчання здобувачів освіти. *Вересень*. № 4 (99). 2023. С. 115–124.
4. Муляр Н. М. Безпечне та здорове освітнє середовище Нової української школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Вип. 77. 2020. С. 151–154.
5. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/200. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> (дата звернення : 10.06.2024).
6. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 24.03.2024 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення : 10.06.2024).
7. Про.Безпеку: безпечна освітня екосистема громади: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. Софій, А. Аносової. Київ : Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2023. 518 с.
8. Собченко Т., Кін О., Ворожбіт-Горбатюк В. Створення безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах воєнного стану. *Новий колегіум*. № 3. 2023. С. 39–42.
9. Стельмах Н., Серeda І. Безпечне освітнє середовище як фактор збереження та зміцнення психофізичного здоров'я дітей у сучасних умовах засобами здоров'язбережувальних технологій. *Věda a perspektivy*. № 2 (33). 2024. С. 226–235.

References:

1. Kanishevskaya L. V., Lesyk A. S. (2024). Formy i metody vykhovannya bezpechnoi povedinky maibutnix vchyteliv v umovakh nadzvychnykh sytuatsii [Forms and Methods of Educating Future Teachers' Safe Behavior in Emergency Situations]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 3 (21), 765 – 774 [in Ukrainian].
2. Koval K. V., Lesyk A. S. (2024). Upravlinnia bezpekoiu osvitnoho protsesu v umovakh zminenoї realnosti [Managing the security of the educational process in a changed reality]. *International Forum: Problems and Scientific Solutions : Scientific Collection «InterConf» with the Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference (June6–8, 2024; Melbourne, Australia) / comp. by LLC SPC «InterConf»*. Melbourne: CSIRO Publishing House, 150–152 [in Australia].

3. Kuleshova O. (2023). Psykholohichno bezpechne osvitnie seredovyshche yak faktor uplyvu na rezultaty navchannia здобувачів освіти [Psychologically Safe Educational Environment as a Factor of Influence on the Learning Outcomes of Students]. Veresen – September, 4 (99), 115–124 [in Ukrainian].
4. Mulyar N.M. (2020). Bezpechne ta zdorove osvitnie seredovyshche Novoi ukrainskoi shkoly [Safe and healthy educational environment of the New Ukrainian School]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical Sciences: Realities and Prospects, 77, 151–154 [in Ukrainian].
5. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro Natsionalnu stratehiiu rozbudovy bezpechnoho i zdorovoho osvitnoho seredovyshcha u novii ukrainskii shkoli vid 25.05.2020 № 195/200 [Presidential Decree on the National Strategy for Building a Safe and Healthy Educational Environment in the New Ukrainian School]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : vid 24.03.2024 № 463-IX [Law of Ukraine On Complete General Secondary Education : dated March 24, 2024 № 463-IX]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
7. Sofia N., Anosova A. (2023). Pro.Bezpeku: bezpechna osvitnia ekosystema hromady [About.Safety: a safe educational ecosystem of the community]. Kyiv : Center for Innovative Education “Pro.Svit” [in Ukrainian].
8. Sobchenko T., Kin O., Vorozhbit-Gorbatyuk V. (2023). Stvorennia bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha u zakladakh osvity v umovakh voiennoho stanu [Creating a safe educational environment in educational institutions under martial law]. Novyi kolehium – New collegium, 3, 39–42 [in Ukrainian].
9. Stelmakh N., Sereda I. (2024). Bezpechne osvitnie seredovyshche yak faktor zberezhenia ta zmitsnennia psykho-fizychnoho zdorovia ditei u suchasnykh umovakh zasobamy zdoroviazbere-zhuvalnykh tekhnolohii [Safe educational environment as a factor of preservation and strengthening of children's psychophysical health in modern conditions by means of health-saving technologies]. Veda a perspektyvy, 2 (33), 226–235 [in Ukrainian].